

ВПЛИВ ЕТНІЧНОГО ЧИННИКА НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОГО ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ

УДК 281.9 (= 477)

Після розпаду Радянського Союзу Православна Церква опинилася в нових реаліях, отримавши широкі можливості виступати самостійним суб'єктом суспільного життя країни. Визначення місця політичного у релігійному та релігійного у політичному стає дедалі актуальнішим. У статті С. Продивус «Вплив етнічного чинника на формування політичного православ'я в Україні» розглядається вплив етнічного чинника, зокрема російського, на формування одного з напрямів політичного православ'я в Україні.

Ключові слова: політичне православ'я, Союз православних громадян України, активна позиція, етнічне походження, політичне та релігійне.

*Останніми роками почали широко говорити про наявність у релігійному житті України такого явища як **політичне православ'я**. Розуміючи під останнім окремих напрям у віровченні, який проголошує можливим та необхідним участь православ'я у політичному житті та створення для реалізації цих положень відповідних структур, для яких дана доктрина стає ідеологією, можемо говорити про новий етап в його розвитку. Адже політика ніколи не була чужим явищем для православної Церкви. Саме завдяки політичним поглядам та сподіванням князя Володимира православ'я прийшло на наші землі. Воно в час прийняття його Руссю слугувало інтересам князя та всіляко підтримувало його, одержуючи щедрі винагороди взамін. Система загальнодержавної церковної організації з центром у Києві, поряд з великокняжим двором, служила важливою дублюючою політичною структурою. За років входження українських земель до складу Російської імперії Православна Церква була перетворена у залежну від влади частину державного апарату. До потреб самодержавства було пристосоване не тільки управління церкви в центрі та на місцях, але й певною мірою її віровчення та культ. Царю належала головуюча роль у церковних справах. Утвердження радянської влади в Україні призвело до жорстокого й антагоністичного відокремлення церкви від держави. Церква змушена була пристосовуватись до системи партійно-державного контролю в діяльності своїх духовних структур, до втручання світської влади у внутрішньоцерковні справи. Змінювались епохи, політичні устрої – змінювалось православ'я. Зв'язок політичного та релігійного у православ'ї теж змінювався.*

Після розпаду Радянського Союзу Православна Церква опинилася в нових реаліях, отримавши широкі можливості виступати самостійним

* Продивус С.Р. – аспірант Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України.

суб'єктом суспільного життя країни. **Визначення місця політичного у релігійному та релігійного у політичному нині є особливо актуальним.** Можливості та міра участі Православної Церкви у політичному житті країни дедалі частіше стають темою дискусій, конференцій та обговорень. **Даних питань у своїх дослідженнях торкаються** А. Колодний, В. Єленський, В. Климов, О. Саган, В. Шевченко, С. Здіорук, А.Юраш та інші науковці.

Метою даної статті є визначення впливу етнічного чинника на формування одного з напрямків політичного православ'я на території України. Завданнями її є визначення ідеологічного підґрунтя російської гілки «політичного православ'я» на території сучасної України, яке представлено зокрема Союзом православних громадян України, а також аналіз напрямів їхньої діяльності.

Давня східнохристиянська традиція зрощення (симфонії) церкви і держави, влади духовної та влади світської проростає й у сучасні державно-церковні взаємини. Наміри церкви використати силу владного примусу та інфраструктури держави у своїх цілях, як і спроби держави у своїх діях спертися на авторитет і вплив церкви у суспільстві, породжують політичне православ'я як доктрину та ідеологію, як структуру та діяльність. В Україні існує чимало видів політичного православ'я. Жодній православній церкві не вдалося уникнути політизації, у процесі якої провідну роль відігравав саме етнічний чинник. Одним із помітних явищ політичного православ'я виступає його російська гілка, що представлена Союзом православних громадян України (СПГУ).

8 грудня 2007 р. у м. Києві відбувся Другий з'їзд СПГУ, де були підведені підсумки діяльності Союзу за 2005-2007 рр., впродовж яких проведені акції на захист російської мови, проти НАТО у Феодосії та Одесі, проти проведення маршів ОУН-УПА в Києві, проти автокефалії УПЦ, на захист храмів. Цими акціями зокрема були організовані Союзом хресні ходи та молитовні стояння [Киевская О. Союз Православных граждан Украины скоро станет политической партией // <http://www.anti-orange-ua.com.ru/content/view/1844/42/>]. Врешті діяльність СПГУ була засуджена Українською Православною Церквою Московського Патріархату, від імені якої Союз діяв до офіційного розмежування позицій СПГУ та УПЦ МП 22 грудня 2007 на Архієрейському соборі останньої.

СПГУ є українським варіантом СПГ Росії, який очолює К. Фролов. Доцільно зробити короткий екскурс до витоків сучасного політичного православ'я у Росії. Російські дослідники появу політичного православ'я пов'язують з початком 1990-х років, вважаючи, що воно виникло з більш-менш єдиного націонал-патріотичного руху часів перебудови [Див. детальніше: Верховский А. Политическое православие: русские православные националисты и фундаменталисты (1995 – 2001 гг.) – М., 2003. – С. 4]. На думку російського історика церкви Ніколая Мітрохіна, цей рух

почав зароджуватися в надрах націонал-патріотичного руху ще в радянські часи [Митрофанова А. Политизация "православного мира". – М., 2004], ставши помітним серед ще переважно «червоних» націонал-патріотів в роки перебудови [Прибыловский Владимир. Национал-патриотическое движение. История и лица // Национализм и ксенофобия в российском обществе. - М., 1998. - С. 22-103]. Завершення його формування як самостійного явища прийшлося на середину 90-х років м. ст., після чого він є помітним явищем і в Церкві, і в націонал-патріотичному секторі російської політики. Більшість дослідників погоджуються з тим, що політичне православ'я почало викристалізуватися декілька років тому у фундаментальних колах Російської Православної Церкви і полягає в тому, що православний християнин зобов'язаний брати участь у політичному житті, захищаючи інтереси своєї Церкви. На сьогодні політичне православ'я в Росії вже не є однорідним рухом, а складається з різних напрямків, що описано відомим російським експертом О. Верховським [Верховский А. Политическое православие: русские православные националисты и фундаменталисты (1995 – 2001 гг.) – М., 2003]. Зокрема російська дослідниця А. Митрофанова виділяє наступні види політичного православ'я в Росії: політичний фундаменталізм, панславізм, неосвразійство, православний комунізм та націоналізм. Їх вона детально аналізує у своїй книзі «Політизація православного світу» [Митрофанова А. Политизация "православного мира"]].

В Україні політичне православ'я також не є однорідним, проте й досі воно не класифіковане. Виходячи із етнічного чинника, очевидно, що можна виділити українське і російське політичні православ'я. Російська гілка, яка прийшла до нас із Росії і сповідується росіянами та частиною російськомовних українців, найбільш яскраво представлена СПГУ.

До Установчого з'їзду 10 вересня 2005 року у м. Києві Союз діяв як незареєстрована організація, яка була створена за активної участі голови Московської організації СПГ, ведучого наукового співробітника відділу України Інституту країн СНД К.Фролова. Співголовами її були А. Сироватський та В. Кауров. На з'їзді було зачитане вітальне слово та благословення Блаженнішого митрополита Київського і всієї України Володимира, вітання від ряду політичних партій України, зокрема від Партії регіонів, Союзу православних громадян СНД, представника держдуми Росії К. Затуліна та ін. Головою СПГУ був обраний керівник Одеської громадської організації «Єдине Отечество» В. Кауров. Сьогодні офіси організації діють у Києві та Одесі. Проте географія активістів значно ширша – осередки СПГУ є також в Миколаєві, Харкові, Полтаві, Рівному, Ялті.

Саме етнічне походження членів і симпатиків російської гілки політичного православ'я визначає його проросійські орієнтації, настрої, переконання, активність членів братства. Для прихильників даного руху Росія, безперечно, є взірцем для наслідування. Вони мріють про те, щоб Православна Церква в Україні мала привілейоване положення, а то й взагалі

перетворилася на державну церкву, як це зараз відбувається у Росії. Ні українська мова, ні українська влада для цих громадян – не в пошані. Більше того, В. Кауров закликає віруючих до мирної громадянської непокори: «Тому тепер прийшов час дати канонічну оцінку діям цієї особи, констатувати очевидний факт – Ющенко відпав від Церкви і бореться з Нею... Ми зробимо все, щоб Ющенко та йому подібні назавжди зникли з політичної арени, і тепер у нас в цій справі є багато союзників... Ми констатуємо, що вчинки Ющенка підпадають під дію Соціальної концепції Російської Православної Церкви, згідно з якою Церква може оголосити про недовіру владі, дії якої направлені проти Церкви, і закликати віруючих до мирної громадянської непокори такій владі. Тому ми рішуче підтримуємо вимоги тих політичних сил, які наполягають на імпічменті Ющенка. Ми готові терміново вступити в діалог з цими політичними силами. Тепер імпічмент Ющенка – це вимога православної віри» [Познанський Д. Справка о деятельности руководителя Союза православных граждан Украины // http://orthodox.org.ua/uk/arhiereyskiy_sobor/2007/12/22/2498.html].

Виходячи зі своїх симпатій, ці громадяни України підтримують всі ті рішення, які сприяють збільшенню проросійського впливу та ставлять Україну в залежність від Росії. Наведемо кілька прикладів.

Оскільки підпорядкування Української Православної Церкви Московського Патріархату Російській Православній Церкві є конче необхідним для останньої, адже кількість приходів на території України дозволяє займати РПЦ перше місце за їх кількістю серед усіх православних церков світу, а «Володимирове хрещення» на схилах Дніпра додає ще 600 років славної історії, без яких твердження про те, що «Москва – Третій Рим», не буде такою переконливою, то СПГУ періодично проводить акції проти надання УПЦ МП автокефалії. Священик Д. Познанський констатує: «Ми вважаємо єдність Російської Православної Церкви на всій її канонічній території аксіомою, а не предметом для дискусій. Ми проти будь-яких розмов про автокефалію УПЦ МП. Ця автокефалія – дорога до унії. Ми також вважаємо недопустимим надання УПЦ МП статусу Автономної Церкви, це також крок до автокефалії» [Там само]. Прагнення зберегти єдність Православної Церкви є цілком зрозумілим та виправданим, проте ґрунтуватися воно повинно на свободі та вільному виборі кожного. Діяльність СПГУ є однозначно корисною для Росії та всіляко підтримується нею. У червні 2007 року В. Кауров отримав орден св. Даниїла Московського III ступеня з рук митрополита Кирила (Гундяєва) за заслуги перед Церквою [Круг П. Соборне сенсации// http://religion.ng.ru/facts/2008-01-16/1_sensations.html]. Якщо прийняти до уваги російське походження активістів політичного православ'я, то їхня підтримка російської мови та вектор на зближення з Росією видається цілком зрозумілим.

Хоча Україна є незалежною державою, її територію РПЦ вважає своєю канонічною. Більше того, політичне православ'я виступає за союз України з Росією. При цьому ця позиція не тільки не приховується, адже вона

суперечить Конституції України, але широко висловлюється В.Кауровим: «Силою Хреста Господнього і непохитної творчої волі «Народної опозиції», ми скинемо «Штат Хохленд» і возз'єднаємо Київську Русь, і з'єднаємося з Руссю Московською і Білою». Ознакою цього виду політичного православ'я є орієнтація на підтримку російської державності. При цьому представники політичного православ'я вважають, що «така підтримка, безумовно, передбачається доктринальними, віроповчальними основами Православ'я [Холмогоров Е. Религии последнего времени // <http://www.trinitas.ru/rus/doc/0017/001a/00170027.htm>].

З боку Росії лунають заклики до зайняття більш активної позиції у суспільстві, православ'я повинно стати «войовничим», повністю відмовитися від толерантності, воно «зобов'язано «бути з кулаками», у іншому разі за ними ніхто не піде! Особливо – молодь». Великою помилкою вважається «все діло спасіння держави передоручати виключно Богу, обтяживши себе лише відповідною молитвою – потрібно діяти і діяти активно [Тихонов Т. Политическое православие // <http://www.slavrus.net/cs/23/2027/>]. Прикладом такої активної позиції, крім хресних ходів та акцій протесту, є вступ членів братства до політичних партій України. Звернемо увагу на те, що позиція СПГУ в основному співпадає з Політичним блоком Наталії Вітренко «Народна опозиція», з яким СПГУ не раз організовував спільні заходи. 5 червня 2007 р. за підписом Н. Вітренко від Прогресивної соціалістичної партії України тодішньому президенту Російської Федерації В.В. Путіну було направлено звернення Православної політичної наради правоконсервативних та національно-державних партій країн православної традиції, що проходила у Москві, в якому висловлюється підтримка «в боротьбі за безпечну Європу, справедливий світовий порядок і збереження Православного Світу». Також керівники політичних партій Болгарії, Придністров'я, Росії, Сербії, України запевнили Путіна, що «у країнах Православного Світу чекають від нього послідовних дій у міжнародних відносинах щодо захисту духовності, культури і традиційного способу життя слов'янських народів».

З української сторони текст звернення, окрім Н. Вітренко від Прогресивної соціалістичної партії України, був підписаний також П. Бауліним від Партії «Київська Русь» та Ю. Болдиревим від Партії регіонів [Обращение Православного политического Совещания к Президенту Российской Федерации В.В. Путину // <http://www.pravaya.ru/word/16/12500>]. У списках цих партій можна знайти деяких прихильників політичного православ'я в Україні, що свідчить про те, що вони не тільки ведуть розмови про політичну активність, а й готові боротися за владу. Оскільки прихильники політичного православ'я не мають досі своєї впливової партії, вони стають членами тих партій, програмні завдання яких їм близькі. Зокрема, В. Кауров у 2006 році під час парламентських виборів балотувався під десятим номером за списком Блоку Наталії Вітренко «Народна опозиція». Оскільки таких людей у парламенті небагато, то «погоди» вони поки що не

роблять, проте погляди, яких вони дотримуються, для розбудови та зміцнення української держави слугувати не можуть.

Намагання представників СПГУ ввійти до владних структур та впливати на прийняття рішень, зокрема з 2006 року позиції СПГУ в Одеській міській раді відстоює депутат В. Черновий, наглядно демонструє їхню готовність не тільки висловлювати положення, які суперечать Конституції України, але й втілювати їх у життя, що є руйнівним для Української держави.

Така діяльність СПГУ була засуджена Архієрейським Собором УПЦ МП. Більше того, Церква повністю відмежувалася від їхньої діяльності, хоча ще зовсім недавно дії та погляди деяких священників УПЦ МП мало чим відрізнялися від дій СПГУ. Православна Церква в особі УПЦ МП відмежувалася від діяльності конкретної організації – СПГУ, а також від тих організацій, які підтримують В.Каурова, тобто від діяльності К. Фролова, який представляє Московське відділення СПГ: «Діяльність громадської організації «Союз православних громадян України" не має відношення до Української Православної Церкви. Глава цієї організації пан Валерій Кауров не має права представляти позицію Української Православної Церкви і висловлюватися від її імені з приводу якихось питань. Більше того, ми свідчимо, що окремі його дії і висловлювання направлені проти Української Православної Церкви і шкодять її спасительній місії у суспільстві». «Ми вважаємо деструктивним втручання у церковне життя України політичних і біляцерковних громадсько-політичних організацій, в тому числі закордонних, які підтримують антицерковну діяльність пана Валерія Каурова і його прибічників» [Познанський Д. «Политическое Православие» и Украинская автокефалия// <http://www.pravaya.ru/look/14926>].

Прихильники ж політичного православ'я дуже гірко сприйняли засудження це Архієрейським Собором УПЦ та спробували інтерпретувати його по-своєму: «Необхідно чітко визначити, що саме було засуджено Архієрейським Собором УПЦ як «політичне православ'я». Засуджені були спроби маніпуляції Церквою в політичних цілях і спекуляція на православній тематиці» [Там само].

Безпосередня участь кожного православного християнина у політичній діяльності стає навіть не громадянським, а релігійним обов'язком, служінням – спорідненим до воєнного чи чернечого [Тихонов Т. Политическое православие // <http://www.slavrus.net/cs/23/2027/>]. Таким чином у політичному православ'ї відбувається злиття релігійного і політичного. Цей союз підноситься настільки високо, що прихильники політичного православ'я не уявляють одне без іншого. З цього випливає також, що неучасть у політичному житті країни є відмовою від релігійного обов'язку, а це є гріхом.

Етнічний чинник у цьому союзі відіграє далеко не останню роль. Адже ті положення та дії, які корисні для Російської Федерації, які сприяють більшому впливові на Українську державу, а також її узалежнення, активно

підтримуються, зокрема СПГУ. Ті рішення, які у разі прийняття Українською владою, сприятимуть розбудові державності, самостійності та незалежності держави зустрічають протидію з боку активістів однієї з гілок політичного православ'я. Проте якщо прийняти до уваги їхнє російське походження, то їхня підтримка російської мови та вектор на зближення з Росією видається цілком зрозумілим.

Керівництво УПЦ МП на Архієрейському Соборі та устами митрополита Володимира визнало, що «так зване «політичне православ'я», від імені якого виступають деякі біляцерковні діячі, є вкрай небезпечним явищем, яке відвертає людей від православ'я. Воно розпалює політичні пристрасті, провокує непослух ієрархії, вносить ворожнечу в Церкву» [<http://www.zn.ua/3000/3690/61622/>].

Останніми роками політичний елемент починає дедалі більше проявлятися у житті Церкви, а тому потребує подальшого ґрунтовного дослідження. Ситуація, коли держава не виступає ні в ролі гонителя, ні в ролі захисника, є для Православної Церкви новою, незвичною. Сьогодні, коли церква належить сама собі, тобто держава офіційно не втручається в її справи, церкві потрібно освоїтися та призвичаїтися до нових реалій, а також виробити свої «правила гри». Адже в умовах жорстокої конкуренції за спасіння душ людських потрібно боротися, знаходити нові можливості для поширення свого впливу. Однією з таких спроб є власний захист та відстоювання своїх інтересів політичними методами.

Політичне православ'я, як рух, сьогодні знаходиться на стадії становлення, проте для одного з його напрямів вектор розвитку уже визначений – російський православний імперіалізм.

А н о т а ц і ї

После распада Советского Союза Православная Церковь оказалась в новых реалиях, получив широкие возможности выступать самостоятельным субъектом общественной жизни страны. Определения политического в религиозной и религиозного в политическом становится все более актуальным. В статье С. Продивус «Влияние этнического фактора на формирование политического православия в Украине» рассматривается влияние этнического фактора, в частности русского, на формирование одного из направлений политического православия в Украине.

Ключевые слова: политическое православие, Союз православных граждан Украины, активная позиция, этническое происхождение, политическая и религиозная.

After the collapse of the Soviet Union the Orthodox Church finds itself in new realities, with ample opportunity to address the subject of an independent social life. Determination of place religious in the political and political in the religious is becoming increasingly important. This article – «**Influence of ethical factor to formation political Orthodoxy in Ukraine**» by S.Prodyvus – examines the impact of ethnicity, in particular Russian, to form part of a political orthodoxy in Ukraine.

Keywords: political orthodoxy, the Union of Orthodox Citizens of Ukraine, an active stance, ethnic origin, political and religious.

*Т. Гаврилюк** (м. Київ)

ПРОБЛЕМА СПІВВІДНОШЕННЯ ДУХОВНОГО ТА МАТЕРІАЛЬНОГО В СУЧАСНІЙ ХРИСТІЯНСЬКІЙ АНТРОПОЛОГІЇ

У статті Тетяни Гаврилюк «Проблема співвідношення духовного та матеріального в сучасній християнській антропології» проаналізовано сучасне розуміння ролі економічного чинника в житті людини в контексті трьох основних християнських конфесій – православ'я, католицизму, протестантизму. На основі опрацювання соціальних доктрин зроблено висновок про наявність трьох різних релігійних підходів з цього питання.

Ключові слова: людина, економіка, антропологія, соціальна доктрина, теоцентризм, антропоцентризм.

Актуальність даного дослідження пов'язана насамперед із сутнісними змінами людини, що відбуваються під впливом сучасної урбанізованої цивілізації. Людина і в XXI столітті залишається мало розгаданою таємницею, а відтак і невичерпним джерелом філософських рефлексій. Буття її настільки різноманітне, що охопити цілісно його онтологічну глибину є неможливим для жодного покоління. Нова епоха із своїм інформаційним виміром, докорінно новим способом життя подає філософії привід для пошуків і відповідей, для формування сучасного образу людини, яка в собі дивним чином поєднує сталість і розвиток, спокій і бурхливі зміни. М.Бубер зазначає, що досягнути людину можна лише “завдяки систематичному розгляду... розбіжностей, завдяки їх внутрішній динаміці і динамічному взаємозв'язку та завдяки постійній спрямованості відкривати єдине в різноманітному” [Бубер М. Два образа веры. – М, 1995. – С. 162].

Проблема людини залишається актуальною і для релігії, оскільки нова епоха висуває і нові спокуси на шляху становлення Божої особи. Кожен аспект життєдіяльності людини є в релігії не зовнішнім щодо неї фактором, а внутрішнім виявом, який органічно вплетений в діалектику добра і зла, руйнації і становлення.

В сучасному світі релігія активно розширює свій вплив від духовної сфери до наукової, політичної, економічної. На останньому ми і зосереджуємо наше дослідження. Економічний вимір людського буття є

* Гаврилюк Т.В. – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії Державної академії статистики, обліку та аудиту Держкомстату України.